

Pastva ovcí ničí přírodně cenné lokality, upozorňuje unikátní kniha oceněná prestižní cenou Magnesia Litera

24.7.2025 - | Česka-krajina

Dlouhodobá pastva ovcí v České republice poškozují přírodně cenné lokality a vede k jejich ochuzování. To je jedno z důležitých sdělení jedinečné knihy Louky: Dobrodružství poznávání, která získala prestižní ocenění Magnesia Litera za rok 2024, když zvítězila v kategorii naučná literatura.

„Tuhle knihu by měl mít na nočním stolku každý pracovník z oblasti ochrany přírody, ať už působí na úřadu s celostátní, regionální nebo lokální působností. Kniha je nejenom plná zajímavých informací podaných poutavým způsobem, ale vysvětluje také řadu klíčových principů, bez jejichž znalosti se ochrana přírody v Česku opakovaně dopouští některých chyb,“ konstatuje Dalibor Dostál, ředitel ochránářské společnosti Česká krajina a autor recenze knihy pro odborný časopis Živa.

Kniha vydaná nakladatelstvím Academia například upozorňuje, že u zrodu pestrých společenstev trav a kvetoucích bylin na území dnešního Česka stáli původně velcí kopytníci, jako zubři, divocí koně nebo pratuři. Díky nim vznikly bohatě kvetoucí stepi a savany nejen v nížinách Polabí a jižní Moravy, ale například i v Bílých Karpatech, které jsou v současné době nejkvětnatější částí České republiky s komplexem květnatých luk o rozloze 4000 tisících hektarů. Až mnohem později na aktivitu velkých kopytníků navázali první zemědělci, kteří otevřenou krajinu vytvářenou velkými kopytníky z části přeměnili na pole, ale z části jí nechali původní charakter a využívali ji jako pastviny nebo sečené louky. „Přestože velcí kopytníci vytvořili a tisíce let udržovali květnaté biotopy, pracovníci tuzemských úřadů ochrany přírody se někdy paradoxně obávají toho, že by je velcí kopytníci mohli ničit. A proto tento typ managementu zakazují i v oblastech, kde jsou pro něj vynikající podmínky,“ zmiňuje Dalibor Dostál jednu ze slabin tuzemské ochrany přírody.

Kniha zároveň upozorňuje na dva klíčové nedostatky tuzemské ochrany přírody, které vedou k poškozování přírodně cenných lokalit. Prvním je, že se tuzemská ochrana zaměřila na péči o velké množství malých lokalit namísto menšího počtu rozsáhlejších ploch. „Kniha upozorňuje na to, že velikost lučních enkláv má výrazný vliv na to, kolik druhů hostí. Zatímco menší luční enklávy rozptýlené v krkonošských lesích hostí jen 76 druhů, ty rozsáhlejší jsou domovem až 224 druhů. Poznatky vědců tak potvrzují, že je klíčové snažit se chránit přírodu na územích většího rozsahu, protože stejně náročná a stejně nákladná péče o menší plochy je z pohledu množství zachráněných druhů výrazně méně efektivní,“ zdůrazňuje Dalibor Dostál.

Malé a izolované luční enklávy jsou podle autorů hendikepované hned několikrát. Například je velmi nesnadno najdou semínka květin, která se v krajině šíří. Navíc jsou malé populace vzácných druhů na nevelkých plochách náchylné k vymření vlivem extrémního počasí nebo jiných událostí, které mají na malých plochách horší dopad, než v rozsáhlejších krajinných celcích. Riziko vymření ohrožených druhů na malých plochách navíc zvyšuje jejich omezená genetická základna, která dlouhodobě vede k příbuzenskému křížení příbuzných jedinců, vzniku defektů až nakonec skončí genetickým zhroucením malé populace, přestože se jí člověk nákladnými managementy snaží zajistit co nejvhodnější podmínky. „Botanici přitom upozorňují na to, že malé katastrofy, které dokážou z lokality vyhnat malé populace rostlin, přicházejí často. A tak ani obnova vhodného prostředí na malé ploše velmi často nevede k záchraně jeho biologické rozmanitosti. Jen prodlouží vymírání vzácných druhů,“ upozorňuje Dalibor Dostál. Vědci tento princip označují jako takzvané odložené vyhynutí.

Druhým výrazným nedostatkem české ochrany přírody, na který kniha upozorňuje, je, že při péči o krajinu stále preferuje domácí, hospodářská zvířata. Autoři upozorňují, že domácí zvířata jsou mlsná, a při spásání lečjakou nechutnou rostlinu vynechají. A často právě tu, kterou by ochránci přírody rádi omezili. Především ovce přitom rády okusují květy zvonků, violek a dalších bylin, zatímco trsy tvrdé trávy nechají nespasené. Kvůli tomu se právě trávy nebo trnité rostliny v porostech dlouhodobě pasených ovci a dalšími hospodářskými zvířaty šíří a barevné luční rostliny přežívají jen v menším množství. Kniha upozorňuje, že tam, kde se dlouhodobě pasou ovce, začínají travní druhy převládat, protože ovce jsou mlsnější a při pastvě vybírají pestře kvetoucí byliny na úkor travin. Louky se v tuzemsku navíc mnohdy spásají pozdě, kdy jsou trávy již plné křemíku a dobytek jich moc nesežere. A tak znovu, pomalu, ale nezadržitelně přibývá trav a mizí vzácnější květiny. „Údržba přírodně cenných území pastvou domácích zvířat tak vede namísto jejich obnovy často spíše k jejich ničení,“ shrnul Dalibor Dostál druhé důležité sdělení oceněné knihy.

V ochranářsky vyspělých zemích, jako je Německo, Nizozemí nebo Španělsko, se proto při péči o rozsáhlé plochy krajiny prosazují původní velcí kopytníci, jako jsou zubři, divocí koně nebo zpětně šlechtění praturi. Jejich dlouhodobé působení má opačný efekt, než pastva ovci a dalších hospodářských zvířat. Postupně ubývá trav a přibývá květnatosti. Potvrdily to i výzkumy vědců v rezervaci velkých kopytníků v bývalém vojenském prostoru Milovice, kde díky velkým kopytníkům výrazně vzrostla květnatost. A počty mladých jedinců nejvzácnější květiny na území rezervace, hořce křížatého, se zvýšily o 5553 procent.

Pastva hospodářských zvířat zůstane i do budoucna nezbytná v péči o menší plochy. V Česku je přitom jen několik málo organizací a ochranářů, kteří umějí s pastvou hospodářských zvířat dobře pracovat, jako je Ondřej Sedláček na Příbramsku, Jaro Jaroměř, Pražská pastvina, Arthur Sniegón nebo bačové s toulavou pastvou v Beskydech.

Ochranářská společnost Česká krajina na projektech spojených s ochranou přírody spolupracuje s experty z Biologického centra Akademie věd České republiky, Jihočeské univerzity v Českých Budějovicích, Univerzity Karlovy v Praze, Ústavu biologie obratlovců Akademie věd České republiky, Botanické zahrady hlavního města Prahy, Zoo Liberec, České zemědělské univerzity v Praze, Mendelovy univerzity v Brně, Masarykovy univerzity v Brně a dalších odborných institucí.

Na podporu projektů ochrany přírody může veřejnost přispět prostřednictvím portálu pomahamekrajine.cz.

Projekty návratu a ochrany velkých kopytníků podporuje Akademie věd ČR v rámci programu Strategie AV 21, Záchrana a obnova krajiny, dále společnosti Nadace PPF, Nadace Kooperativa, Nadace Qminers, Nadace Benetheo, E.ON, JRD, CTP, Nadace O, Nadační fond rodiny Malých, Accace, Nadace Tipsport, ČEPS, Carborundum Electrite, Amanita Design, Linde, Semix, ProfiG2, Bird & Bird, Hornbach, Printwell, Delta Light Czech, LaNiche, Payton Legal, Projan Service, Bříza & Trubač, advokátní kancelář, Vertue, Beire, Pro živou zahradu, JK Jitka Kudláčková, Nadace ČEZ, Megabooks CZ, Net4Gas, Pivovar Zubr, Cestovní kancelář Periscope Skandinávie, Abrasiv, Hotelová škola Poděbrady, Operační program Životní prostředí, Státní fond životního prostředí, Agentura ochrany přírody a krajiny České republiky, Středočeský kraj, Jihomoravský kraj, Město Milovice, Město Benátky nad Jizerou, American International school ve Vídni, milovická Mateřská škola Kostička, sdružení Přátelé a rodáci Milovic i veřejnost.

<https://www.ceska-krajina.cz/5161/pastva-ovci-nici-prirodne-cenne-lokality-upozorňuje-unikatni-knih-a-ocenena-prestizni-cenou-magnesia-litera>